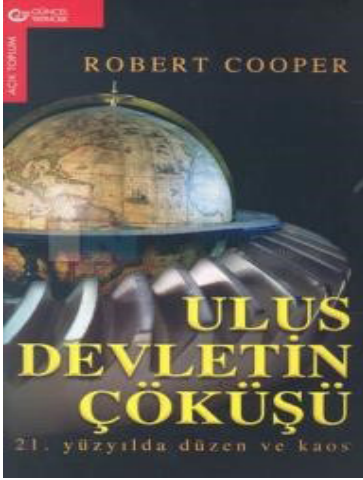

ROBERT COOPER, ULUS DEVLETİN ÇÖKÜŞÜ: 21. YÜZYILDA DÜZEN VE KAOS, ATLANTİK YAYINLARI, LONDRA 2005, 184 S.*

Robert Cooper, The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century, Atlantic Books, London 2005, 184 pgs.

Mahir TERZİ**

Bu çalışmanın amacı, İngiltere Eski Başbakanı Tony Blair'in özel danışmanlığını ve Avrupa Birliği Konseyi Dış ve Politik Askeri İlişkiler Genel Direktörlüğü'nü yürütmüş olan Robert Cooper'ın "The Breaking of Nations-Order and Chaos in the Twenty-First Century (Ulus Devleti'nin Çöküşü: 21. yüzyılda düzen ve kaos)" adlı kitabının kritiğini yapmaktır. Bu amaca ulaşmak için söz konusu kitap, bölümler halinde incelenmiştir. Ardından kitabın teması bir bütün

olarak ortaya konmuş ve inceleme, kitaba yönelik eleştiri ve değerlendirmelerle sonlandırılmıştır.

Üç bölümden oluşan kitaptaki bölümler; "Dünya Koşulları", "Barışın Koşulları: 21 Yüzyılda Diplomasi" ve "Sonsöz Avrupa ve Amerika" genel başlıklarıyla sıralanmaktadır.

Birinci bölüme adını veren "Dünya Koşulları" genel başlığı, "Giriş", "Eski Dünya Düzeni", "Yeni Dünya Düzeni" ve "Yeni Dünyada Güvenlik" alt başlıklarına ayrılmaktadır.

"Giriş" alt başlığı altında, söz konusu kitabın içinde bulunulan çağda yaşanan değişikliklere açıklık getirmek ve Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini anlatmak amacıyla ele alındığı ifade edilmektedir. Çalışmanın odak noktasını, uluslararası arenaya 500 yıl boyunca önce aktif, sonra da pasif olarak öncülük yapan ve sistematik değişimlerin gerçekleştiği coğrafya olan Avrupa oluşturmaktadır.

* Geliş Tarihi: 02.06.2018 – Kabul Tarihi: 08.03.2019

** Dr., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, e-posta: mahirterzi@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1308-2060.

“Eski Dünya Düzeni” alt başlığı altında, eski dünya düzeninin imparatorluklar zamanında hegemonya, Soğuk Savaş döneminde ise denge kavramıyla sağlandığı ifade edilmektedir.

“Yeni Dünya Düzeni” alt başlığı altında, modern öncesi dünya, modern dünya ve post modern dünya olguları yer almaktadır. Modern öncesi dünyayı Afganistan’da olduğu gibi uyuşturucu, suç ve terörist gruplar ile devlet dışındaki aktörler kontrol ederken; modern dünyayı klasik devlet sistemi dokunulmazlığının hüküm sürdüğu dünyanın büyük bir kısmı oluşturmaktadır. Post modern dünyayı ise hukukun üstünlüğüne inanan, açık diplomasiye dayanan, şeffaflık ilkesine riayet eden, karşılıklı dayanışma yoluyla sorunlarını çözen, ulusların arasında geçiş sağlayan Avrupa ve özellikle onun en büyük teşekkülü Avrupa Birliği (AB) temsil etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) modern mi post-modern mi olduğuna yönelik muğlaklık ise bu başlık altında ortaya konan diğer bir argümandır.

“Yeni Dünyada Güvenlik” alt başlığında, modern öncesi dünya için başarının imparatorluk, başarısızlığın kaos olduğu, modern dünya için başarının güç dengesinin sağlanması ve uluslar ötesi işbirliği olduğu, post modern güvenlik için ise açık devlet sisteminin açık toplumun son neticesi olduğu ortaya konmaktadır. Söz konusu alt başlık altında, post modern Avrupa’nın hem modern öncesi hem de modern dünyadan gelecek tehditlere karşı, işbirliği imparatorluğunun; yani post modern ağın olabildiğince genişletilmesiyle, en iyi cevabı verebileceği savı ileri sürülmektedir.

Yazar, “Barışın Koşulları: 21 Yüzyılda Diplomasi” başlığını taşıyan kitabın ikinci bölümünde, diplomasi için bazı düsturlar ortaya koyma çabasındadır.

Post modern bakış açısı olarak ortaya çıkan söz konusu düsturlar, dış politikanın hedefinin güç ve prestijden çok, barış ve refah olarak belirlenmesi gerektiği yönündedir. Bu bölümde modern öncesi zamanda savaşın bir yaşam biçimiyken; modern çağda politikanın aracı, post modern dünyada ise tamamen kaçınılması gereken bir olgu olduğu ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, günümüzde Hobbes’un herkesin herkesle savaşından,

savaşın politikanın sürekliliği anlamına geldiği Clausewitz'e ve oradan Taocu savaş ustası Sun Tzu'nun en iyi savaşın hiç savaşılmamış olan savaş olduğu özdeyişine geri dönüldüğü ortaya konmaktadır.

İkinci bölümde nihai argüman, 1) yabancıların farklı olduğu, onların da pekâlâ kendi kimlikleri etrafında hareket edebileceğini anlamaya yönelik empati kurma yeteneğinin olması gerektiği, 2) dış politikanın iç politikayı yansıttığı ve önemli olanın iç politikanın ne olduğunu anlamak gerektiği, 3) yabancıları ikna etmede güçten ziyade, onlarda değerler konusunda bilinç yaratmak gerektiği, 4) dış politikanın sadece çıkar değil, yerel kimlik de olabileceği gibi aynı zamanda ülkelerin kendileriyle ilgili çıkarları nasıl ifade ettiğine dikkat edilmesi gerektiği 5) sorunların çözümü için bir tarafta yenilgi duygusunu yaratmadan diğer alanlarda onların da söz sahibi olabileceği düsturlarının, dış politikada göz önünde bulundurulması gereken hususlar olduğu şeklinde özetlenebilir.

“Sonsöz Avrupa ve Amerika” başlığını taşıyan kitabın son bölümü ise kendi tarihindeki acılarla ve yıkımlarla olgunlaşarak bu yıkımlardan kurtulmak için geliştirdiği değerlerle, Avrupalı olan Avrupa'nın kendi güvenliklerini sağlamada ABD'ye karşı borçlu olduğunu; ancak bunun bu şekilde ileriye dönük olarak ABD'nin insafına bırakılamayacağını, ABD üzerinde daha fazla nüfuz ihtiyacı olduğunu, bunun da askeri güce ve çok uluslu meşruiyete artan ihtiyacın karşılanmasıyla yerine getirilebileceğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte son bölümde, ABD barışının dünyaya çok şey kazandırdığı; fakat bunun temelinde önemli olan şeyin Avrupalı ülkeler örneğinde olduğu gibi ülkelerin demokrasi bilincine varmalarıyla, temelde bu ilerlemeye kendilerinin dayanak oluşturduğu dile getirilmektedir. Çünkü ABD'nin sağladığı güvenlik ortamı, Latin Amerika'da ve Japonya, Kore, Tayland, Singapur, Malezya ve Filipinler gibi Asya ülkelerinde işe yaramıştır. Ancak aynı ABD güvenliği, Ortadoğu ve Afrika'da pek de etkili olamamıştır. Bunun nedeni ise her şeyden önce, mevzubahis bölgelerdeki sorunlu toplumların barışı arzularak yüksek bir bilince sahip olduklarını kanıtlamamaları olarak ileri sürülmektedir.

Kitabın geneline bakıldığında ortaya çıkan sonuç, řu şekilde ifade edilebilir. AB örneğinde şeffaflık, açık diplomasi, karşılıklı dayanışma ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerle post-modern devlet anlayışına geçilmiştir. Bu ilkelere göre hareket eden Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi kurumlarda post modern oluşumlardır. Post modern dünyada güvenlik ise yukarıda telaffuz edilen değerlerin bütün dünyaya yaygınlaştırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Bu değerler yaygınlaştırılmalıdır; çünkü uzak bir coğrafyadaki sorun, kitle imha silahları ve terör gibi saldırılarla post-modern devlete oldukça yakındır. Haliyle post modern dünyada kayıtsızlık söz konusu olamaz. Sorumluluğun yolu da barış ve refaha dayanan, kimliklere saygı gösteren, empati kuran dış politikadır. Güç ise modern öncesi ve modern devletlerden/toplumlardan post-modern dünyaya yönelen tehditlere karşılık olarak kullanılabilir.

Robert Cooper'ın burada incelenen kitabı, empirisizmin öngörüyle birleştiğı İngiliz zekâsını oldukça iyi yansıtan bir çalışmadır. Cooper, ulus devlet anlayışının 21. yüzyıldaki durumunu, post-pozitivist bir bakış açısıyla, oldukça başarılı bir şekilde mesleki deneyimleriyle donatarak ortaya koymuştur. Ancak bu, yeknesak bir bakış açısı değildir. Örneğin Filipa Pestana'nın söz konusu kitaba yönelik olarak yaptığı incelemede 1) kitabın genel okuyucu için Soğuk Savaş döneminde özellikle de Avrupa'ya odaklanmış jeopolitik durum için daha iyi bir bakış sunduğu; lakin bunun akademisyen ve politik analistler için fazla bir fayda sağlamayacağı, 2) yazarın politik kimliği yani Tony Blair'in özel danışmanı ve Avrupalı diplomat olması dikkate alınmadan eserin bir anlam ifade etmeyeceğı, 3) ABD'deki Francis Fukuyama, Samuel Huntington ve Robert Kagan'a karşılık Avrupa'nın Tony Blair ve Robert Cooper'a sahip olduğı, 4) Cooper'ın düşüncülerinin Avrupa Solu'nun büyük bir kısmı tarafından benimsenmediğı, nihayetinde önerilen şeylerin Avrupa ve ABD'nin çıkarlarına hizmet edeceğı, 5) Birleşmiş Milletler'in (BM) İngiltere ve ABD etkisinde yeni bir kolonicilik anlayışına sebep olacağı argümanları ön plana çıkmaktadır. Pestana'nın bu son kritiğine iltifat etmek zordur. BM'nin en önemli organı Güvenlik Konseyi'dir. Güvenlik Konseyi'nin 5 daimî üyesi ise İngiltere, ABD, Rusya, Çin ve

Fransa'dır. Yani İngiltere ve ABD; hatta Fransa dışında Rusya ve Çin'de önemli aktörlerdir. Ancak Güvenlik Konseyi'nde, bu ülkelerin birbirleri aleyhine kararlar çıkmamaktadır. Burada alınan kararlara bakıldığında, önemli bir istisna olarak İsrail ön plana çıkmaktadır. Çünkü İsrail, Güvenlik Konseyi kararlarına uymasa da herhangi bir yaptırımla karşılaşmamaktadır. Bu anlamda, Rusya ve Çin de diğer üç ülkeden farklı bir tutum sergilememektedir. Haliyle tüm bunlar, "Dünya beşten büyüktür" argümanının geliştirilmesine neden olmuştur.

Bir bütün olarak bakıldığında, söz konusu eleştirilerde neyin söylendiğinden ziyade kimin söylediğine odaklanılmıştır. Gerçi "kim" sorusuna odaklanmak Uluslararası İlişkiler disiplini açısından oldukça önemlidir. Çünkü Robert Cox'un "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory" başlıklı çalışmadaki tespitiyle, "teoriler bazı kişiler için ve belirli amaçlar içindir". Diğer bir ifadeyle, Cox için Uluslararası İlişkiler disiplini bir bilimsellik yoktur; çünkü nötr ve politik olmayan bilgi yoktur. Ancak bu yorumlayanlar için de geçerlidir. Bu durumda yorumlayanlar da "hangi amaçla ve ne için yorumlamıştır?" sorusunu da dikkate almak gerekmektedir. Örneğin Hans-Georg Gadamer'e göre bütün bir yorum, tarihin aracılık ettiği bir geleneğin, yorumcunun şimdiki ihtiyaçlarına ve perspektiflerine tatbik edilmesidir. Çünkü yorumlayanlar da kendi bağlamına göre hareket etmektedirler. Haliyle çözüm, kimin söylediğinden ziyade, "ne söylendiği" olmalıdır. Bu anlamda ölçüt olarak iç tutarlılık testi, fonksiyonel bir araç şeklinde değerlendirilebilir.

İç tutarlılık testi dikkate alındığında ise Pestana'nın haklı eleştirisi olarak, dost tiranlıkların dostane olmayan demokrasilere tercih edilmesi gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu, Batı'nın başta petrol uğruna olmak üzere uluslararası politikada izlediği çelişkili bir politikasıdır. Ancak bilimden teknolojiye, vatandaşlık bilincinden laikliğe, hür düşünceden felsefeye, ekonomik kalkınmadan hukuk devletine yani değerler manzumesine bakıldığında da Batı'nın amiral gemi olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Gerçi özellikle Ortadoğu coğrafyasından bakıldığında Batı, insan hakları ve demokrasi kavramlarını ülkelerin iç işlerine karışmak amacıyla enstrüman olarak görmektedir. Ortadoğu'nun bu inancını pekiştiren, yakın tarih başta olmak üzere, geçmiş tecrübeleri olsa

da bu, daha çok bu coğrafyanın savunması gibi durmaktadır. Bu savunmalar tamamıyla gerçek kabul edilse bile, bilinç düzeyi açısından, Ortadoğu bölgesel karşılaştırmada ön sıralarda yer almamaktadır. Öyle ki Avrupa, Amerika ve Afrika, insan haklarının korunması için bölgesel düzeyde insan hakları mahkemesi tesis etmişken; Ortadoğu bu kavramlara en azından şimdilik uzaktır. Thomas More (1478-1535), bugünkü karşılığıyla VIII. Henry'nin özel danışmanı, Utopia adlı eserinde-bu kitap ta gerçekte Birleşik Krallığı ifşa eder ve- der ki:

"...Utopia'lılar...İhanete kıskırttıkları insanlara, göze aldıkları tehlike ölçüsünde cömert davranırlar. Onlara sadece bol bol altın değil, diledikleri yerlerde büyük gelirler getiren topraklar da vaadederler ve sözlerini dürüstlükle tutarlar. Düşmanları alıp satma işini öbür uluslar aşağılık ruhlara özgü iğrenç ve korkakça bir davranış sayarlar. Utopia'lılarsa en büyük savaşları çarpışmadan bitirdikleri için, bu davranışlarıyla övünürler...İyi insanları iyi işlerde kullanan Utopia'lılar, bu aşağılık kişileri kötü işlere koşup harcarlar... onları parlak umutlar vererek en belalı işlere sürerler; çoğu ölür gider ve hiçbir zaman ödülleri almaya gelemesler... bu kiralık askerlerin sürü ile ölmesinden hiç kaygılanmazlar. Çünkü, dünyayı bu lanetli, bu haydut soyundan kurtaracakları gün, bütün insanlığa hayırlı bir iş görmüş olacaklarına inanırlar..."

Görünen o ki düşmanda strateji ve taktiklerini, hedef toplumun özelliklerine göre belirliyor.

Lakin burada incelenen kitabın asıl önemi, Steve Smith'in "Singing Our World into Existence International Relations Theory and September 11" başlıklı makalesinde yer alan ve aşağıda yer verilen cümleleri dikkate alındığında, ayrı bir anlam kazanmaktadır.

"Bu yeni milenyumda nasıl bir uluslararası ilişkiler teorisi görmek istiyorum? Her şeyin ötesinde disiplin için doğal ve meşru olarak kabul edilen güçlülük olgusundan

ziyade çeşitli meselelere, öznelliklere ve kimliklere açık olan bir disiplin görmek istiyorum. Farklı kültürlerdeki bireylerin öznelliklerini ve anlamlarını sorgulayan ve bunu yaparken de baskın dünya güçlerinin yaptığı gibi onları kendi rasyonellikleri, çıkarları ve kimlikleri olarak algılamayan bir disiplin görmek istiyorum. Sosyal bilimlerde sadece bir model varmış gibi davranmayan, anlamak için pek çok rotayı benimseyen bir disiplin görmek istiyorum. Gerçeğin uyumlu teorileri üzerindeki sınırlamaların farkında olan, gerçeğe keşfedilmesi için bekleyen dünya mülkü olarak bakmayan ve gerçeği münazara ve anlama meselesi olarak kabul eden bir disiplin görmek istiyorum. Nihayet değer tarafsız ve deneyimcilik maskesi ardına gizlenmeyen bir disiplin görmek istiyorum. Bu görüşler belirgin sosyal çıkarlara hizmet eder ve böylece kaçınılmaz olarak politik ve yanlıdır. Sadece insan koşulunun doğasını anlamayla ve sosyal davranışı anlama ve yorumlama probleminin farkında olunmasıyla, uluslararası ilişkiler teorisini inşa edebiliriz...”

Cooper, bu anlamda, Uluslararası İlişkiler disiplininin ihtiyacını anlamış gibidir. Bertrand Russell’ın “Batı Felsefesi Tarihi” kitabına yer alan bir gözleminde; gelişmiş ülkelerde teorinin pratikten esinlendiğini, az gelişmiş ülkelerde ise tam tersi bir şekilde pratiğin teoriden esinlendiğini ifade etmektedir. Haliyle teorik çalışmaların bizzat kendisi bile, gelişmiş ülkeler için bir üstünlük konusudur. Bu anlamda Cooper’ın tutumunun bizzat kendisi bile diplomatçadır.

Sonuç olarak, inceleme yapılan Cooper’ın “Ulus Devletin Çöküşü: 21. yüzyılda düzen ve kaos” adlı kitap, entelektüel kışkırtıcılığı olan, bu anlamda akademisyenler ve politik analistler için değer ifade edebilecek nitelikte bir çalışmadır. Söz konusu kitabın, Pestana’nın iddiasının aksine, Pestana’da dâhil olmak üzere, ilgililerin bilimsel eleştirel bakış açısını harekete geçirmiş olması, bunun bir kanıtı olarak yorumlanabilir.